

Je věda na vzestupu nebo v pádu?

B. Friedecký

Nikdy bych nepřišel na myšlenku zmínit a už vůbec ne analyzovat tento problém, kdyby se naši redakci laskavostí nakladatelství Masarykovy univerzity v Brně nedostal do ruky výtisk útlé knihy Gottfrieda Schatze *Za hranicemi genů*. Kdo je autorem knížky? Rodem rakouský chemik, narozený v roce 1936, vystudovaný v Grazu. Profesor na Cornellově univerzitě v USA a poté ředitel Bioinstitutu univerzity v Basileji. Dnes důchodce. Hlavní objevitel mitochondriální DNA, třikrát navržený (neúspěšně, ale jde opravdu o neúspěch?) na Nobelovu cenu. Nositel řady cen (Hanse Krebse, Otto Wartburga, Evropské ceny pro vědu a umění a řady dalších), člen nejméně deseti špičkových vědeckých společností, nositel několika čestných doktorátů. Muž, který nejen bádá, ale i přemýšlí nad obecnými problémy lidstva. Uvedená kniha obsahuje řadu velmi zajímavých a netradičně pojatých, zajímavě, vrcholně srozumitelně podaných a přečtení hodných úvah o genetice, DNA, regulačních proteinech, ale mne nejvíc zaujala právě ta část o obecných problémech. Problémy lidstva a lidství jsou konečně problémy, na jejichž počátcích stojí člověk se svým genetickým fondem.

Podle autora je věda ve stavu ohrožení. Jaké jsou příčiny stavu?

Potřeba peněz dostává vědce do stále větší závislosti na politicích a byrokratech. *Zde je vhodné připomenout, že epochální přístroj LHC pracuje v Evropě (CERN, Žene-*

va) zejména díky vyšší osvícenosti byrokracie EU, než vlády USA, která tenkrát neuvolnila finanční prostředky.

Naléhání veřejnosti a podnikatelských kruhů na preferenci „relevantního“ řešení konkrétních praktických otázek je další problém. Ten autor ilustruje hezky na příkladu onkologie a kardiologie. Je skvělé vyvinout náročné operační a terapeutické techniky, ale jednak nejsou stále známy skutečné příčiny takových onemocnění, (třeba dnes již pandemického diabetu), jednak stejně pro mnoho lidí moderní léčebné postupy zůstanou finančně a technicky nepřístupné.

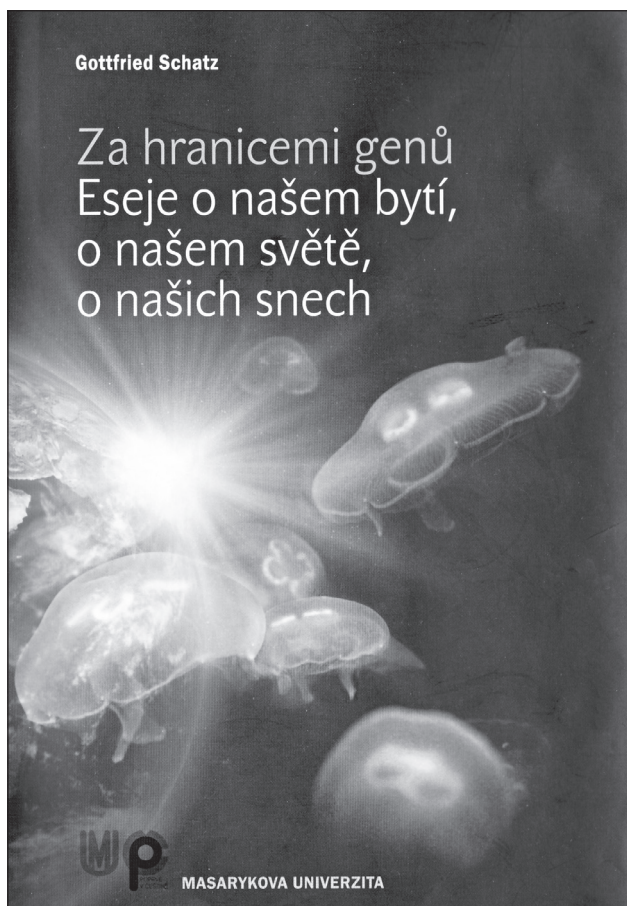
Možná nejzajímavější a nejzrádnější překážkou vědy jsou podmínky, které vznikají uvnitř vědy samé. Rozmnožení „požíračů času“, autorem označovaných jako chronoklasti. Zde patří psaní podrobných výročních zpráv, monstrózní „master“ plány další činnosti (právě k prosazení finančních potřeb, nacházejících se v tajemných zákoutích byrokratických aparátů), posuzování rankingů, impakt faktorů, podléhání manažerské hantýrce slovem i činy (portfolio, centra excelence a další a další). Jevy nebezpečné zejména tím, jak málo imunní je na ně vědecká obec. *Připomíná mi to některá tajemná slova, často zakrývající banalitu obsahu. Napadá mne outdoor pro prodej jistého druhu zboží od tepláků po golfové hole nebo outfit pro úpravu zevnějšku dam, často jdoucí až k zásadní změně podoby.*

Žijeme ve světě momentálně zavaleném horami mediálního balastu a braku. Někdy se zdá, že by mohl květy lidského poznání udusit. Proud homeopatických, astrologických a záhadologických šarád, valících se z medií, parazituje na nomenklatuře vědy usilovně a získává zdarma punc věrohodnosti. Na homeopatii byly už vyzkoušeny pojmové finty z kvantové mechaniky a nyní se objevuje snaha angažovat do jejich produkce nebohé chaperony.

Už teď je nesmírně obtížné orientovat se ve světě vědy a v případě kvantové mechaniky je to téměř nemožné. Na tomto místě by bylo možné zmínit génia kvantové mechaniky Richarda Feynmana, který své krizové duševní stavy mezi přednáškovými cykly řešil alkoholem, malováním ženských aktů (studentek) a hrou na bonga (i na karnevalu v Riu).

Přitom poslední hypotézy, vycházející z kvantové mechaniky, astrofyziky, existence temné energie, vedou k hypotézám o existenci multivesmíru, o existenci kopií všech pozorovaných světů, všech jedinců, opakujících se velkých třesků. Povede to patrně ke změně paradigmatu moderní vědy, která se poprvé ve své historii může dostat příliš daleko od dosahu své experimentální báze. Povede to k rozvoji poznání, nebo k rozvoji senzacechtivosti a nereserioznosti?

Bude ještě těžší se nadále orientovat ve světě vědy, příliš složitě samotné o sobě a navíc v prostředí, zkaleněném manažerským pojmoslovím, politickými a finančními zájmy a hlavně nezvládnutelným mainstreamem mediálních kalů.

Už v roce 1959 vydal britský spisovatel C. P. Snow slavnou esej (dodnes nepřeloženou do češtiny) *The Two Cultures*. Poukazuje v něm na zhoubné následky dichotomie dvou základních složek intelektuálního života-umění a vědy. To je i podle našeho autora závažná překážka k řešení principiálních lidských problémů. Snow ve zmíněné eseji použil k ilustraci tohoto problému slavné věty: Neznat druhý termodynamický zákon je jako nikdy nepřechíst nic ze Shakespeara. *Zlomyslně bych dodal, že návštěvy některých pražských inscenací Shakespeareových her nemusí být nástrojem poznání Shakespeara.*

Autor sám je příkladem pozoruhodné syntézy vědce a umělce a hrával ve svých mladých letech po řadu let jako houslista v symfonických a operních orchest-

rech. Sám píše, že tam, kde mu nedala věda odpověď, poskytli ji Mahler, Cézanne, Shakespeare. A já bych dodal, že řada dalších. Umění se mi zdá, a autor mi mou představu potvrdil, jedinou možnou korekcí zvládnutelného postoje člověka v bláznivém světě.

Doporučuji přečíst si tuto knihu a možná poté zjistíte, že existuje řada dalších podobných literárních diamantů.

Na závěr dovolte jednu moudrou větu Ludwiga Wittgensteina, osamělého myslitele 20. století. Větu, kterou se nikdo dostatečně neinspiruje.

Co není možné říci, o tom se musí mlčet.